

Fanatizmus

Násilie i fanatizmus sa občas používa v rovnakom význame alebo sa nekriticky kombinuje, hlavne keď sa násilné udalosti vyznačujú zvláštnou hrôzou, excesivitou a nepochopiteľnosťou. Agresia či agresivita sú vo svojej podstate však iným fenoménom-vypočítavosť, moc, majetok, závisť, žiarlivosť, nenávisť, pomsta nemajú s fanatizmom nič spoločné. Ide o rôzne korene psychologického zrodu, o rôzne úrovne emocionálneho nahustenia a eskalácie (stupňovanie), hoci sa v poslednej fáze činov často spájajú.

Fanatizmus je osobnostnou štruktúrou spoluurčené, na obmedzené obsahy a hodnoty vzťahnuté osobné presvedčenie s vysokým stupňom identifikácie, ktoré je udržiavané alebo sledované značnou intenzitou, stálosťou a dôslednosťou. (s.27; latinský fas/fes-božské právo, fanum-posvätné miesto, fanaticus-posadnutý extázou vplyvom nerímskych kultov, do 16.stor kresťanstvom)

Fanatické nie sú idea alebo systém sami o sebe, ale spôsob ľudí zaobchádzania s nimi. Preto obsahové druhy f.: náboženský, politický, spravodlivosti, rasový, pravdy, povinnosti, umelecký, športový, zdravia.

Fanatizmus pramení elementárnym spôsobom v ľudskej psyché, zameranej na žiarivé ideály, napr. etické hodnoty a ciele. Religiózne imperatív dokonalosti, politické ciele, osobné záujmy sú obsahmi, ktoré môžu smerovať do extrémneho postoja, pričom tendenciu k extrému povzbudzuje "deštruktivita ideálu" (W. Schmidbauer, 1980). Pád týchto vysokých hodnotových identifikácií až do neľudskosti a tyranie obsahuje iracionálne elementy, napr. viditeľné zlo.

Pre pochopenie je dôležitým východiskom schopnosť nadšenia, nechať sa strhnúť, identifikácie. Vplyv má vlastná potreba dokonalého šťastia a ideálneho usporiadania života, elementárne prianie vlastnej významovosti, potreba autority a sklon k totálnemu podriadeniu. Zlyháva vnútorná regulácia prostredníctvom nadja alebo svedomia tým, že podcení etické dôsledky extrémnych postojov. Vo fanatických systémoch sa dynamicky ovplyvňujú davové chovanie a chovanie jednotlivca, skupinový tlak a individuálne myslenie. Ťaživé sociálne pomery samy o sebe môžu plodiť sklon k extrému vo forme radikality.

Najmä náboženský a politický fanatizmus má najrôznejšie odtiene a kombinácie. Od prenasledovania čarodejníč, islamskej revolúcie, autoritatívnych siekt, cez Francúzsku revolúciu a komunistické hnutie k dnešnému terorizmu a pravicovému extrémizmu. Zdrojom fanatizmu je vždy aktivita určitých fanatických osobností, pretože fundamentalistický názor, fixovaný napr. na absolútne platný dokument nie je ešte fanatizmus.

Ťažkosti sú s klasifikovaním f. Môžeme rozlíšiť militantného a tichého fanatika, klasického (primárny sklon k fanatickému utváraniu a presadzovaniu ideí i cieľov na základe svojej osobnostnej štruktúry), a veľkú skupinu priemerných ľudí s sklonom k fanatizmu (potrebujú vhodnú situáciu, strhujúci podnet zvonka) Prvý je zástupca esenciálneho, pôvodného, štrukturálneho fanatiizmu, druhí sú indikovaní, alebo fanaticky infikovatelní, čiastoční fanatici. Ďalej sa dá rozlíšiť mäkký a tvrdý fanatizmus v analógii k fundamentalizmu (Ch. Turke, 1992, s.13). Existujú teda formy jasne formulovaného a teoreticky štrukturovaného fanatizmu, i nejasného fanatizmu s hmlavými predstavami a neohraničeným myšlienkovým zameraním, ale všetky fanatické postoje majú vo svojom základe určitý ideový svet, názorne prejavovaný.

Priblížiť sa fanatizmus znamená priblížiť sa elementárnym psychickým pochodom. Fanatizmus predstavuje vskutku komplexné rozhodnutie, presahuje svoje korene v psychických pochodoch a vývoji jednotlivca.

Vznik Fanatizmu

Fanatizmus vzniká v epochách spoločenských prevratov, premien hodnôt a straty dovedajších hodnôt, zvlášť súčasnosť je taká. Tieto epochy vyvolávajú vývoj dvoma smermi s markantnou polarizáciou. Prvý je akceptovaná paralelná existencia, kedy je premena oslobodzujúca so šancou na lepšiu budúcnosť, tj. pluralizmus. Druhý je obranou, kedy je mnohostrannosť zvrhlá a ohrozujúca, tzv. prahnutie po jednote. Oba smery sú si priamo úmerné.

Vnútoraná potreba zaistenia vlastného ohrozeného fundamentu ohrozeného pluralizmom vedie k fundamentalizmu. Ešte silnejšia potreba s intenzívnym vývojom, výlučnosťou a silou presadenia už vedie k fanatizmu.

Pluralizmus znamená otvorenosť. Otvorené situácie sú mnohoznačné a naháňajú strach. Ohrozená identita, rozpad istoty siaha po záchrane, napr. i navýšením hodnôt iných oblastí všedného života, hľadaním záväzkov, podľahnutím ich fascinácii. Takéto pochody sú významné elementárnym pocitom zmyslu pre človeka. Je to emocionálny stav, nie racionálne poznanie zmyslu bytia. Podľa Frankla sa „strata zmyslu“ stala masovou neurózou dneška v súvislosti s konformizmom a totalitarizmom.

Dôležitá je sociálna a sociálne-psychologická dimenzia. Ide napr. o celosvetovo rozšírené permanentné dianie, tzv. „vykorenenie“. Prejavuje sa rôzne od utečeneckých vlín k jednotlivcovi, ktorý sa cíti okradnutý o doterajšie korene. Fanatizmus nesúvisí s mierou vykorenenia, len podmienené s aktívne agresívnym spracovaním tohto osudu. Je však zvýhodňujúcou výcho-

diskovou situáciou. Najmä „efekt strhnutia“, vznik „indukovaného“ fanatizmu tu nachádza živnú pôdu.

Znaky fanatizmu

Základným znakom fanatizmu je nápadná až abnormálna intenzita, s akou fanatik sleduje svoje ciele. Sklon k extrému je spôsobený enormnou vnútornou dynamikou. Je to primárny sklon, a teda vnútorný, pôvodný proces, ktorý vychádza z vlastnej vôle.

Ďalej je to väčšinou davové správanie. Freud zdôrazňuje najmä „regresiu duševnej činnosti na nižší stupeň“ (infantilnú úroveň), identifikáciu s postavou vodcu, a tým „vzájomnú väzbu individuí v davu“. Môžu prežívať až radosť z podriadenia autoritatívnemu charakteru, ktorý na základe výchovy a psychického vývoja dôsledne dodržiava vo svojom súčasnom rozhodovaní ranejšie alebo súčasné návody zodpovedajúcich autorít. Väzba na ideál je umožnená dynamikou, ktorá vychádza z narcistickej potreby. Richter nazval túto neurotickú psychodynamiku, ktorú charakterizuje „únik z narcistickej bezmocnosti do narcistickej omnipotencie“, komplexom bezmocnosti-všemocnosti alebo božským komplexom.

Fanatizmus charakterizuje i vzrušenie. Je to až „udalosť vo forme požiadavky“.

Spôsob Myslenia A videnie Sveta Fanatika.

Poznanie sa mení počas prechodu cez filter subjektivity. Každý si tak vytvára svoj vlastný svet. Svet fanatika charakterizuje jednostrannosť a extrém, preto nesmie existovať nič, čo by mohlo ohrozovať priamočiarosť a typickú nekompromisnosť názoru, absolútnu platnosť. Fanatik pozná len strohé vymedzenie a postoj buď alebo. Delí svet podľa schémy priateľ-nepriateľ na dobrý a zlý. Má sklon k prílišnej jednoduchosti alebo zjednodušeniu súvislostí, lebo potrebuje vylúčiť rozporuplné fakty. Má silnú nedôveru voči ľuďom. Interpretuje i bezvýznamné náhody ako úmyselne namierené proti nemu. Má ťažkosti s prežívaním prirodzených medziľudských pocitov. Prejavuje nápadné poruchy nálad s rôznymi formami psychopatie a neuróz. Dôležitý je najmä nesúlad medzi deficitom prirodzenej medziľudskej emocionalita a silným afektívnym vzťahom k fanatickým cieľom. Prejavuje sa verbálnou horlivosťou, divokou gestikuláciou, výbuchmi násilia. V normálnych emocionálnych požiadavkách často zlyháva, nedokáže naozaj milovať. Miluje myšlienky viac ako ľudí. Oddanosť k ľuďom je zvláštnym spôsobom blokovaná alebo zlomená, čo prepuká do pudovosti a sadisticky motivovaných prečinov. Úsmevný a hravý život je mu podozrelý, nie je pružný, skôr strnulý a rigidný, máva narušený vzťah k vlastnému telu. Tvrdý postup voči sebe umožňuje toto voči ostatným. Chýba mu empatia. Utrpenie bez pohnutia prijíma i dáva. Dosiahnutie cieľa je tu identické s podporou

vlastnej hodnoty. Ich prežitie závisí od úplne subjektívneho presvedčenia o vlastnej dokonalosti. Hoci sa takto snaží prehlušiť pocit menejcennosti, celkom to nedokáže, výrazom čoho je spomínaná intenzita. Je do istej miery obeťou samého seba.

Rudin prisudzuje fanatickú histériu schizoidným a obsedantným štruktúram v osobnosti. Jung radí fanatický element k extravertovi. Napadnuteľnejší sú ľudia, ktorý sa vo vývoji nedostali cez nepružné introjekty, a teda cez predlohy získané výchovou. Ženy majú všeobecne ucelenejšiu emocionalitu, preto počet fanatických mužov je podstatne vyšší ako žien. Stupeň fanatizmu nie je závislý na druhu vzniku, ale na rôznych vlastnostiach človeka.

Kedy Sa Z fundamentalistu Stáva Fanatik?

Pojem fundamentalizmus sa všeobecne používa pri označení skupín so základnou orientáciou, s presvedčením a vierou, ktoré sa odvolávajú na definovaný a deklarovany dokument. Môže byť pozitívnym i negatívnym smerom. Je to dôsledok duševného vývoja a psychickej diferenciacie človeka. Vyznačuje sa potrebou bezpečia, zakotvenia, autority, identifikácie, dokonalosti a jednoduchosti (s.20). Fundamentalistické obsahy (religiózne, sekulárne) nesmú byť spochybňované. Avšak kto nepoznal inú formu viery alebo ideologie, musí ten svoj postoj prežívať ako správny.

Pojem bol vytvorený na konci 19.stor.antimodernistickými prúdmi protestantizmu v USA kvôli odmietaniu darwinizmu, prírodných vied, libertinizmu. Došlo k vzniku konzervatívnych kresťanov (1910-1915-spisy The fundamentals, 1919-World s Christian Fundamental Association). Hnutie prispelo ku konsenzu všetkých kresťanských kruhov, ktoré cítili ohrozenie základov vlastnej viery.

Kresťanský fundamentalizmus sa objavil ako reakcia na slobodu myslenia, osobnú zodpovednosť a osvietenstvo s pluralistickými následkami.

Islamský je obrana proti západnej nadvláde, sprevádzanej civilizáciou, hospodárstvom a duchovnom, najmä pod vládou Ajatolláha Chomejního. Ako politická ideológia nie je identický s islamom. Turke rozlišuje mäkký a tvrdý fundamentalizmus.

Rozdiel Medzi Fundamentalizmom A fanatizmom

Kým fundamentalizmus kompenzuje len argumentami, f. je hnaný špecifickou silou a sklonom k dôslednosti k bojovnému presadeniu, ktoré mu už nedovolia prežívať vnútornú situáciu nedostatku. Ďalším výrazným rysom je strata miery, odhadu hodnoty určitého ideálu

a strata schopnosti vidieť jeho obmedzenú platnosť, kvôli čomu dôjde k absolutizácii. Hodnotové normy sú ideálne normy. Tento proces sa nazýva deštruktivita ideálu.

Fundamentalizmus kladie otázku pravdy, odôvodňuje a požaduje záväznosť veci. Fanatizmus ju chce presadiť, zaväzuje a sleduje absolútny cieľ často s brutálnou dôslednosťou.

Fanatizmus Je Vlastný Sektám I Terorizmu

Sekty existovali vo všetkých dobách; sú to malé skupiny s odlišnou náukou a praxou viery, ktoré sa oddelili od veľkej skupiny. Je to i skupina, ktorá nie je schopná dialógu a definuje samú seba ako vlastnú formu náboženstva. Ako autoritárske sekty v užšom význame chápeme najmä náboženské hnutia s vyhroteným autoritatívnym postojom a praxou v takej viere, ktorá nie je známa u bežných siekt a zoskupení. Počet narastá od šesťdesiatych rokov 20.stor. (psychokulty /deštruktívne k.)

Terorizmus je široká oblasť organizovaných, spravidla krvavých násilných akcií, často medzinárodného prepojenia. Určujúca je platná motivácia politickou alebo nábožensko-politickou ideou, z ktorej rastú ciele zmeny a za ktorou stojí jasné a fixované presvedčenie. Jeho pôvod je spoločensko-kritický filozofický. Chce prekonať represívnu spoločnosť, ktorej teóriu vyjadril H.Marcuse: „Zabrzdenie sociálnej zmeny“ prostredníctvom rozvinutej priemyselnej spoločnosti“, ktorá svojimi totalitárnymi tendenciami „znemožňuje tradičné prostriedky a cesty protestu“. Pod „konzervatívnou ľudovou základňou“ sa avšak nachádza „substrát zavrhnutých a outsiderov“, ktorých život bezprostredne volá po „odstránení neúprosných pomerov“.

Hnutie Proti F.

Môžeme len aktívne a kreatívne poukázať, že fanatizmus potrebuje na vznik vonkajšie i vnútorné podmienky, a že je možné meniť ich pozitívnou akceptáciou pluralistickej spoločnosti vôbec, plnosti života a cesty stredú.

Rôznorodosť nesmie byť v žiadnom prípade na rovnakej úrovni s ľubovôľou. Dôležitá je odvaha k nedokonalosti, tj.zrieknutie sa nárokov na perfektné naplnenie. Predpokladom je, aby náboženská socializácia mohla prebehnúť bez strachu a špecifickej neurotizácie. Takáto viera by bola skôr osobná dôvera (fiducia), možnosť spoľahnúť sa, a nie viera v určité obsahy spojená s fixáciou na ne.

Proti fanatizmu sa dá použiť tolerancia. Predpokladá psychickú silu, vytrvalosť a nezlomnosť, ale môže byť suverénnejšia a otvorenejšia a nepotrebuje dôslednosť za každú cenu. Je nutná pre vývoj kultúry dialógu.

Na Záver

Hoci práve z náboženského presvedčovania o viere vyšli vrcholné formy fanatizmu, parlament svetových náboženstiev vydal už v roku 1993 Deklaráciu. Pričinením H.Kunga predložili spoločné prehlásenie, ako minimum toho, čo „je už teraz svetovým náboženstvám v etike spoločné“. Jeden z úsekov súhrnného úvodu znie: „Zaväzujeme sa ku kultúre nenásilia, rešpektu, spravodlivosti a mieru, Nebudeme potláčať žiadnych iných ľudí, nebudeme im škodiť, mučiť ich alebo dokonca zabíjať a zriekame sa násilia ako prostriedku na riešenie rozdielu medzi nami.“ (H.Kung/ K.J.Kutschel, 1993, s.10 a 18).

Literatúra: Hole, Gunter: Fanatizmus. Portál, Praha 1998